

Ewa SOSNOWSKA

Spoleczne uwarunkowania przestępczości kobiet

Przestępczość jest silnie kojarzona z męskim zachowaniem, niewiele uwagi poświęca się kobietom dokonującym czynów zabronionych. Jest to zjawisko, które w literaturze jest opisywane rzadziej niż przestępczość mężczyzn. Wynika to między innymi z faktu, że kobiety popełniają o wiele mniej przestępstw niż mężczyźni i dlatego dostarczają mało znaczącego materiału do badań ilościowych.

Kobiety w Polsce stanowią niewielki odsetek sprawców przestępstw, oscylujący rocznie w granicach 7–10% wśród ogółu podejrzanych i skazanych za przestępstwa z oskarżenia publicznego, i tylko 3% całej społeczności więziennej stanowią kobiety. Znacznie większy jest udział kobiet w przypadku skazań za przestępstwa z oskarżenia prywatnego, przeszło 30%. Ogólnie można stwierdzić, że czyny zabronione, których sprawcami są kobiety, to kradzieże mienia, poświadczenia nieprawdy, zniewagi i zniesławienia oraz przestępstwa o charakterze gospodarczym i urzędniczym¹.

Analiza międzynarodowych statystyk przestępczości (N – liczba uwzględnionych krajów) wskazuje na mniejszy udział aresztowanych kobiet we wszystkich przypadkach aresztowań w przypadku rabunków (5,27%, N = 53), włamań (5,52%, N = 50), napadów (8,72%, N = 63) i morderstw (9,46%, N = 63), a wyższy, choć wciąż znacznie niższy niż u mężczyzn, w przypadku kradzieży (12,91%, N = 53) i oszustw (14,14%, N = 60). Jest to fakt, co do którego kryminolodzy się zgadzają, a różnica jest widoczna we wszystkich grupach wiekowych i wszelkich zestawach danych, jakimi dysponujemy².

¹ J. Cegielska, *Kobieta w więzieniu*, „Forum Penitencjarne” 2005, nr 6; J. Malec, *Przestępczość – to ciekawe zjawisko. Kryminologia nieelitarna*, Warszawa 2006, s. 167–174; Statystyki online KG Policji i CZSW.

² A. Campbell, *Jej niezależny umysł*, Kraków 2004, s. 336–337.

Określenie rozmiarów przestępczości kobiet może powodować pewne trudności, albowiem istnieje problem tzw. „ciemnej liczby” uwarunkowanej odrębnością psychiki kobiecej. Jak określiła R. Szczepanik³, w przestępczości kobiet dominuje tzw. „przestępczość dokonywana w zaciszu życia domowego i rodzinnego”. Tego typu przestępstwa nie są łatwe do wykrycia oraz cechuje je trudność w ich jednoznacznym zidentyfikowaniu.

Wspomniana autorka uczyniła przedmiotem swoich dociekań analizę struktury i dynamiki przestępstw dokonywanych przez kobiety. W konkluzji stwierdza, że u progu XXI wieku wzrost aktywności kryminalnej kobiet przebiega szybciej niż w przypadku mężczyzn. Analizując strukturę przestępczości kobiet, największy jest udział w drobnych kradzieżach, oszustwach, fałszerstwach oraz w tych przestępstwach, które wiążą się z bezpośrednio ze specyficznym trybem życia kobiet (np. pełnienie ról opiekuńczych czy pielęgnacyjnych). W statystykach policyjnych kobiety najliczniej zaznaczają się w popełnianiu czynów o małej szkodliwości społecznej (występki). Takie przestępstwa, jak: napady z bronią w rękę, przemyt narkotyków czy udział w przestępczości zorganizowanej itp., nadal są zdominowane przez mężczyzn.

Etiologia kobiecej przestępczości rozpatrywana jest na różnych płaszczyznach. Do lat sześćdziesiątych XX wieku badania dotyczące tego zagadnienia były stosunkowo rzadkie, a wnioski z nich wynikające mogły pozostawać przez długi czas niekwestionowane. Podkreślały one głównie odrębność biologiczną, fizjologiczną i psychiczną kobiet od mężczyzn oraz znaczenie tej odrębności dla ilościowej i jakościowej specyfiki kryminalnych zachowań. Mieszczące się w tym nurcie koncepcje okazały jednak zbyt mało precyzyjne i niewystarczające do wyjaśnienia specyfiki przestępczości kobiet. Aby móc bardziej dokładnie poznać i opisać to zjawisko, należy uwzględnić wpływ czynników społecznych, dlatego też w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku stworzono teorie socjologiczne. Zagadnienie przestępczości kobiet stało się więc przedmiotem dyskusji na gruncie rozważań o różnym wpływie stosunków społeczno-ekonomicznych i kulturalno-obyczajowych na zachowania przestępcze kobiet, zróżnicowaniu prawnym płci czy ruchach społecznych. I choć współcześni badacze podkreślają konieczność łącznego rozpatrywania przyczyn przestępczości kobiet (teorie wieloczynnikowe – biopsychospołeczne), autorka pracy pragnie zwrócić szczególną uwagę na wybrane koncepcje z kręgu socjologicznego.

Początkowo, w teoriach socjologicznych doszukiwano się wpływu czynników o charakterze społeczno-ekonomicznym na aktywność przestępczą kobiet.

³ R. Szczepanik, *Struktura i dynamika przestępczości kobiet*, [w:] *Resocjalizacja – ciągłość i zmiana*, red. M. Konopczyński i B.M. Nowak, Warszawa 2008, s. 175.

Walder i J. Bud⁴ wyjaśniali przestępczość kobiet brakiem samodzielności gospodarczo-społecznej, twierdząc, że kobiety pozostające na uboczu życia społecznego pozbawione są okazji do popełniania przestępstw. A. Irak⁵ w wyniku analizy statystyk kryminalnych dochodzi do wniosku, że im wyższy poziom rozwoju gospodarczego, tym większa przestępczość kobiet w społeczeństwie w pogoni za bogactwem, i na odwrót.

Otterstrom⁶ w wyniku analizy badań nad przestępczością nieletnich dziewcząt i chłopców dowodzi o istnieniu pewnych różnic w zakresie ich środowiska społecznego. Stwierdza, że kobieta staje się przestępcza dopiero wtedy, gdy negatywne oddziaływanie środowiska jest na tyle silne, że przewycięża jej opór. Jest ona bowiem wyposażona w takie cechy, jak: lekliwość, ckliwość, mniejsza inicjatywa, które niejako bronią je przed popełnieniem przestępstw. Aby doszło do popełnienia przestępstwa przez kobietę, trzeba wpływu stresowego środowiska o większej mocy niż w przypadku mężczyzn.

Teorią z grupy socjologicznej jest teoria zróżnicowanych ról społecznych. Jej zwolennicy⁷ uważają, że przestępczość kobiet wynika z odmiennych ról społecznych obu płci, różnych zainteresowań, potrzeb i możliwości ich zaspokojenia. Na kulturowe uwarunkowania ról męskiej i kobiecej zwrócili uwagę badacze z kręgu antropologii społecznej, np. M. Mead⁸. Jej badania wykazały, że różnice w osobowości kobiet i mężczyzn nie są wynikiem odpowiednich predyspozycji naturalnych, lecz powstają na bazie wzorców społecznych, charakterystycznych dla danej płci. Konstrukcja społeczna i psychiczna, specyficzna dla danej płci, kształtuje się przeważnie w wyniku oddziaływania środowiska.

Dziewczęta przyuczane są do pasywnego zachowania i posłuszeństwa, co jest wynikiem odmiennych metod socjalizacji, sprowadzających się szczególnie do wzmożonej kontroli, porównując do chłopców. Im natomiast pozostawia się większą swobodę i pobudza ich aktywność. Odmienna socjalizacja kobiet – obwarowana całą masą nakazów, zakazów i zaleceń – która przez swą specyfikę osłabia ich aktywność kryminalną, kształtuje nie tylko mniejszy ich udział w przestępczości ogólnej, ale wpływa także na typ popełnianych przestępstw.

⁴ Cyt. za: J. Błachut, *Kobiety recydywistki w świetle badań kryminologicznych*, Wrocław 1981, s. 34.

⁵ Cyt. za: M. Marczak, *Uwarunkowania przestępczości kobiet w świetle wybranych teorii*, [w:] *Ciągłość i zmiana w obszarze profilaktyki społecznej i resocjalizacji*, red. D. Rybczyńska, Zielona Góra 2002, s. 63.

⁶ J. Błachut, dz. cyt., s. 34.

⁷ Zob. D. Hoffman-Bustaamante, *The nature of female criminology*, „Issues in Criminology” 1972, nr 1; F. Heidensohn, *The deviance of women: A critique and enquiry*, „British Journal of Sociology” 1968, nr 2.

⁸ Zob. M. Mead, *Male and Female*, London 1950.

Kobiety bowiem rzadko dopuszczają się przestępstw agresywnych, a jeżeli już zabijają, to ofiarami są najczęściej osoby bliskie, jak np. mąż, konkubent, dzieci⁹.

Z koncepcją tą koresponduje teoria relacji władza – kontrola zaproponowana przez J. Hagana i współautorów¹⁰. Jest to próba przeformułowania stanowiska kładącego nacisk na kontrolę społeczną, które także dowodzi, że dziewczęta są objęte kontrolą społeczną w większym stopniu niż chłopcy. Wspomniani autorzy czynili badania koncentrujące się wokół zależności między pozycją zawodową małżonków a dominacją kobiety w rodzinie. W tradycyjnych rodzinach patriarchalnych, gdzie ojciec pełni funkcję głównego żywiciela, to matka sprawuje większą kontrolę nad dziećmi, a najważniejszym obiektem kontroli z ich strony są córki. Muszą dbać o to, aby córki trzymały się blisko domu, żeby przygotować je do pełnienia przyszłych ról związanych z dbaniem o domowe ognisko, co powoduje, że podlegają większym ograniczeniom. Należy przypuszczać, że kontrola i nadzór w konsekwentny sposób deprecjonują chęć zachowań ryzykownych u dzieci oraz kształtują perspektywę kary jako możliwej konsekwencji zachowania. W mniej tradycyjnych rodzinach, gdzie matka sama stanowi autorytet, władza żony i męża jest bardziej zrównoważona. Egalitarne relacje między małżonkami osłabiają ten schemat odmiennego stylu wychowania dzieci różnych płci. W takich rodzinach znacznie mniejsza jest różnica w sposobie wychowania synów i córek. Wobec powyższego, można sądzić, że różnice międzypłciowe pod względem przestępczości powinny zaznaczyć się słabiej w przypadku rodzin nietradycyjnych. Zgromadzone wyniki badań J. Hagana i współpracowników dowodzą o istotnym zróżnicowaniu w rozmiarach przestępczości kobiet i mężczyzn, zwłaszcza w rodzinach patriarchalnych, zaś w niedużym stopniu w rodzinach egalitarnych i takich, w których kobieta odgrywa dominującą rolę, gdyż w tym przypadku wzrastała liczba kobiet popełniających przestępstwa. W konkluzji swoich rozważań autorzy teorii władza – kontrola stwierdzają, że córki bardziej podatne na zachowania przestępcze wywodzą się z rodzin, w których matki albo dzielą się władzą na równi z ojcami, albo sprawują ją niepodzielnie.

⁹ Zob. M. Budyn-Kulik, *Zabójstwo tyrana domowego. Studium prawnokarne i wiktymologiczne*. Lublin 2005; T. Kolarczyk, J.R. Kubiak, P. Wierzbicki, *Przestępczość kobiet. Aspekty kryminologiczne i penitencjarne*, Warszawa 1984; I. Budrewicz, *Środowiskowe uwarunkowania zachowań przestępczych nieletnich dziewcząt*, Bydgoszcz 1997.

¹⁰ J. Hagan, A.R. Gillis, J. Simson, *The Class structure of Gender and Delinquency. Toward a Power – Control Theory of Common Delinquent Behavior*, „American Journal of Sociology” 1985, nr 90, s. 1151–1178; J. Hagan, A.R. Gillis, J. Simson, *The Class in the Household: a power – control theory of gender and delinquency*, „American Journal of Sociology” 1987, nr 92, s. 791–793.

Choć, jak wskazuje I. Budrewicz¹¹, teoria władza – kontrola jest dość wąska, to jednak daje możliwość odwołania się do jej założeń w różnych kontekstach społecznych, np. związanych z dynamiką rodziny. Wciąż istnieje wiele sytuacji rodzinnych, które należy uwzględniać przy analizowaniu przyczyn przestępczości, jak np. rodziny niepełne, zrekonstruowane czy oparte na nieformalnych związkach rodziców. Ważną kwestią są także sposoby kontroli rodziców nad ich dziećmi w zależności od piastowanej przez nich pozycji zawodowej.

Inną próbę wyjaśnienia przestępczość kobiet reprezentują koncepcje związane z ruchem emancypacyjnym. Istotny wpływ miało tu pojawienie się w literaturze dwóch prac poświęconych przestępczości kobiet, a mianowicie: F. Adler *Sisters in Crime*¹² i R.J. Simon *Woman and Crime*¹³. Podstawowe stwierdzenie tej koncepcji brzmi, że w krajach, w których kobiety w niewielkim stopniu uczestniczą w życiu społecznym i gospodarczym, przestępczość jest niska. Natomiast w miarę redukcji nierówności społecznych między obiema płciami następować będzie wzrost przestępczości wśród kobiet.

Zdaniem F. Adler, im większe możliwości mają kobiety i im bardziej słabnie tradycyjny nadzór nad ich zachowaniem, tym większe jest prawdopodobieństwo, że w przyszłości spowoduje to zrównanie udziału kobiet w przestępstwach dotychczas zdominowanych przez mężczyzn, np. związanych z przemocą. Socjolożka popiera swoje stanowisko danymi statystycznymi. W przeciągu 12 lat (1960–1972) liczba kobiet aresztowanych za rozbój wzrosła o 277%, podczas gdy u mężczyzn tylko o 69%. Bardziej widoczne są dysproporcje w przypadku malwersacji (o 280% wzrost w przypadku kobiet, a o 50% u mężczyzn). Jeżeli chodzi o włamania, to o 168% nastąpił wzrost w przypadku kobiet, a tylko o 63% u mężczyzn. Podobnie zauważalna jest duża różnica w drobnych kradzieżach (wzrost o 303% u kobiet i 82% u mężczyzn)¹⁴. Zdaniem autorki, kobiety w USA popełniają więcej przestępstw, częściej stosują przemoc, a ich przestępczość jest bardziej zróżnicowana. Odpowiedzialnością za taki stan rzeczy obarcza ruchy kobiece (feministyczne), które pobudzają kobiety do wykazania swoich zdolności w walce o pozycję społeczną. Kobiety przestały uważać się za osoby bierne, podporządkowane, lecz pragną sukcesów, co jednocześnie wpływa na wzrost wskaźnika przestępczości¹⁵.

¹¹ I. Budrewicz, dz. cyt., s. 101.

¹² Zob. F. Adler, *Sisters in Crime*, New York 1975.

¹³ Zob. R.J. Simon, *Woman and Crime*, Washington 1975.

¹⁴ F. Adler, *Sisters in Crime*, New York 1975, s. 16–17.

¹⁵ F. Adler, poz. cyt; F. Adler, *The interaction between women's emancipations and female criminality. A cross cultural perspective*, [w:] *The Criminology of Deviant Women*, red. F. Adler, R.J. Simon, Boston 1979, s. 407–418.

W odpowiedzi na dane statystyczne – podane przez F. Adler – C. Smart¹⁶ uważa je za nierzetelne, jednocześnie wskazując, jak można nimi manipulować. W latach 1965–1975 odnotowano wzrost zabójstw dokonywanych przez kobiety o 500%, gdzie w roku 1965 odnotowano 1 zabójstwo, a w 1975 roku – 5. Uważa także, że kobiety współuczestniczą w przestępczości poprzez chociażby milczącą zgodę na włamania i kradzieże dokonywane przez najbliższych. Korzystają chociażby z kradzionych rzeczy. Ta ich lojalność, pasywność i uczuciowość wplątuje je niejako w przestępczość.

Stanowisko R.J. Simon¹⁷ jest trochę bardziej złożone. Przypuszcza, że tendencja wzrostowa wśród kobiet – sprawców dotyczyć będzie przestępstw tzw. białych kołnierzyków (nie przestępstw agresywnych). Związane jest to ze zwiększeniem możliwości zdobywania wykształcenia i zatrudnienia przez kobiety, czyli ze swojego rodzaju wyzwoleniem się spod władzy mężczyzn. To z kolei, zdaniem R. Simon, prowadzi do zmniejszenia się chęci zabijania typowych obiektów ich frustracji i gniewu, czyli mężów, kochanków czy innych mężczyzn. Umożliwiając kobietom pracę poza domem i stwarzając warunki lepszego wykształcenia, utracą one typowe dla tradycyjnie pojętej roli kobiecej poczucie bycia ofiarą, osobą wykorzystywaną, co z kolei przyczyni się do zmniejszenia ilości zabójstw.

Koncepcje łączące przestępczość kobiet z ruchem emancypacyjnym spotkały się z krytyką¹⁸. Emancypacja kobiet wywarła większy wpływ na zmianę wyobrażeń o przestępczości kobiet niż na rozmiary czy rodzaje przestępstw popełnianych przez kobiety. Nadal angażują się w te same działania przestępcze, które i tak można uznać za tradycyjnie kobiece (np. kradzieże, włamania, oszustwa). Przekonanie, że wchodzenie kobiet w coraz to nowsze role społeczne będzie powodowało wzrost ich przestępczości, nie znalazło bezpośredniego potwierdzenia. Wprawdzie zwiększa się możliwość dokonywania czynów zabronionych w dziedzinach dotąd im niedostępnych, jednocześnie jednak zwiększa się możliwość kontroli państwa nad postępowaniem kobiet.

Również na gruncie polskim dokonano weryfikacji słuszności założeń tej koncepcji. M.D. Pełka-Sługocka i L. Sługocki¹⁹ analizowali przestępstwa kobiet

¹⁶ C. Smart, *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*, London 1976, s. 15–53.

¹⁷ R.J. Simon, *Woman and Crime*, Washington 1975, s. 41.

¹⁸ V.D. Youg, *Patterns of Female Criminality*, State University of York at Alabama. Ph. D. 1981, s. 225–227; D. J. Steffensmeier, *Female. Crime. Trends 1960–1995*, [w:] *Women, Crime and Criminal Justice. Original Feminist Reading*, red. C. Renzetti i L. Goodstein, Los Angeles 2001, s. 208.

¹⁹ M.D. Pełka-Sługocka, L. Sługocki, *Przestępstwa przy użyciu przemocy popełnione przez kobiety w Polsce*. „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1983, nr 13, s. 97–121.

przy użyciu przemocy i ich wyniki badań nie potwierdziły wpływu wyrównywania szans społecznych na wzrost przestępczości.

Zdaniem M. Leśniak²⁰, kryminologia feministyczna to także, a być może przede wszystkim, kryminologia kobiet – ofiar przestępstwa. Często kobiety przestępczynie są obiektem fizycznych i seksualnych nadużyć w domu i poza nim, np. przez stręczycieli czy dealerów narkotykowych. Są także niesprawiedliwie traktowane przez system prawny, w którym policja i sądownictwo obchodzą się z nimi surowiej, uzasadniając to ich podwójnym zdeprawowaniem – wykroczeniem przeciwko roli płciowej oraz obowiązującemu prawu.

Jedną z prób wyjaśnienia przyczyn przestępczości kobiet jest ujęcie tego zjawiska w perspektywie teorii drogi życiowej²¹, zaproponowanej np. przez D.F. Farringtona, T.P. Thonberry'ego czy R.J. Sampsona i J.H. Lauba. Nie wnikając w problematykę terminologiczną, perspektywa drogi życiowej jest nowym sposobem myślenia o tym, w jaki sposób życie człowieka może być zdeterminowane przez poszczególne wydarzenia. Teoria drogi życiowej, służąca badaczom do analizy kariery przestępczej, stawia następujące pytania: Dlaczego jednostka zaczyna popełniać przestępstwa? Dlaczego kontynuuje karierę przestępczą? Dlaczego popełniane przez nią przestępstwa są coraz poważniejsze? Dlaczego w końcu zaprzestaje popełniania przestępstw?

Próbując częściowo odpowiedzieć na te pytania, T.P. Thonberry stwierdza, że słabe na początku życia więzi społeczne w środowisku rodzinnym, szkolnym oraz rówieśniczym, a w konsekwencji słabe przywiązanie do rodziców, niewypełnianie obowiązków szkolnych, związek ze zdemoralizowanymi rówieśnikami oraz brak przekonania do uznawanych wartości mogą doprowadzić do zaangażowania się kobiet w działalność przestępczą.

Z kolei R.J. Sampson i J.H. Laub podkreślają znaczenie nieformalnych więzi społecznych oraz związku ze społeczeństwem na każdym etapie życia człowieka (nie tylko dzieciństwo). Stwierdzają, że kariera przestępcza ma swoje korzenie przede wszystkim w strukturze społecznej, w osłabieniu więzi społecznej w rodzinie, pracy czy w szkole oraz w niewłaściwych stosunkach społecznych między jednostką a instytucjami tworzącymi społeczeństwo. Zwrócili szczególną uwagę na wydarzenia życiowe oraz ich rolę i znaczenie na funkcjonowanie kobiet na poszczególnych etapach ich drogi życiowej. Odkryli oni także, że brak stabilności zawodowej i słabe więzi małżeńskie są związane z przestępczością w życiu dorosłym.

²⁰ M. Leśniak, *Kobieta i przestępstwo*, [w:] *Problemy współczesnej patologii społecznej*, red. B. Urban, Kraków 1998, s. 173.

²¹ Cyt. za: M. Marczak, *Przestępczość kobiet w perspektywie teorii drogi życiowej*, [w:] *Resocjalizacja – ciągłość i zmiana*, red. M. Konopczyński i B.M. Nowak, Warszawa 2008, s. 189–201.

Próbując zastosować teorię D.P. Farringtona do analizy drogi życiowej kobiet dopuszczających się przestępstw, autor podkreśla, że zachowania przestępcze i społeczne powstają na drodze interakcji między osobą posiadającą predyspozycje (tendencja społeczna tkwiąca w człowieku przez całe życie) do takich zachowań a społecznym lub psychicznym środowiskiem, w którym jednostka znajduje odpowiednie okoliczności do popełniania czynów zabronionych. Wspomniany autor wymienia sześć charakterystycznych cech (ujawniających się w wieku 8–10 lat) „wróżących” późniejszą karierę przestępczą. Podkreśla także znaczenie czynników zależnych od sytuacji (np. bezrobocie, frustracja, bieda itd.).

Inną próbą interpretacji aktywności przestępczej kobiet jest odwołanie się do ogólnej teorii napięcia w sformułowaniu R. Agnew²², będącej jednym z paradygmatów kryminologii humanistycznej.

L. Broidy i R. Agnew²³ szukali również odpowiedzi na pytanie, dlaczego kobiety popełniają przestępstwa. Zgodnie z założeniami ogólnej teorii napięcia przyjęto, że kobiety doświadczają różnych napięć, co warunkuje różnice w rodzajach popełnianych przestępstw przez przedstawicieli obu płci. Autorzy twierdzą, że:

- Kobiety i mężczyźni doświadczają różnych typów napięć. Te, które doświadczają kobiety, prowadzą bardziej je do przestępstw rodzinnych, do ucieczek oraz skierowanych przeciwko sobie, np. używanie narkotyków. W przypadku mężczyzn doświadczane napięcia prowadzą do popełniania poważnych przestępstw agresywnych oraz kradzieży.
- Kobiety i mężczyźni różnią się pod względem reakcji emocjonalnej na napięcie. Chociaż przedstawiciele obu płci mogą doświadczać gniewu jako reakcji na napięcie, to jednak istnieje większe prawdopodobieństwo, że gniewowi kobiet będzie towarzyszyła depresja, poczucie winy, niepokój i tym podobne stany, które redukują prawdopodobieństwo zachowań agresywnych oraz zwiększają prawdopodobieństwo występowania zachowań ucieczkowych i skierowanych przeciwko sobie.
- Jest bardziej prawdopodobne, że reakcją mężczyzn na określony poziom napięcia czy gniewu będą przestępstwa przeciwko mieniu lub zachowania agresywne, co jest wynikiem różnic w sposobie radzenia sobie z napięciami, z poparciem społecznego, kontroli społecznej oraz gotowości do zachowań przestępczych²⁴.

Posługując się badaniami dostępnymi w literaturze przedmiotu, a w szczególności analizami badaczy myśli feministycznej, wspomniani autorzy wskazują

²² R. Agnew, *An Empirical Test of General Strain Theory*, „Criminology” 1992, vol. 30, s. 4–48.

²³ Cyt. za: K. Biel, dz. cyt., s. 161–165.

²⁴ Tamże.

na kilka ich typów, które mogą mieć silny związek z zachowaniami przestępczymi kobiet²⁵.

Pierwszy typ stanowi napięcie jako rezultat niepowodzeń w osiągnięciu pozytywnie wartościowych celów. Uwaga autorów skupiona była na analizie rozbieżności między aspiracjami a oczekiwanymi osiągnięciami oraz na rozbieżności między zasadą sprawiedliwości a rzeczywistymi aktualnymi osiągnięciami. Sierdzono, że kobietom zależy na osiągnięciu i utrzymaniu bliskich więzi interpersonalnych. Z racji socjalizacji oraz pozycji w społeczeństwie kobiety mają większe pragnienie bliskich relacji z innymi i mają pewne oczekiwania co do ich natury. Kobiety także są bardziej z troską o sukces, bezpieczeństwo finansowe. W pewnej mierze ma to swoje uzasadnienie w kulturze (konsumeryzm), po części wynika to ze struktury zmieniającego się społeczeństwa (wzrastająca okazja do indywidualnych osiągnięć oraz fakt, iż coraz większa ilość kobiet żyje samotnie, są głowami rodzin i/lub są odpowiedzialne za zabezpieczenie dochodów rodziny).

Osiągnięcie tych celów nastęrcza kobietom wiele problemów. Z jednej strony rozwody i różne formy wykorzystywania utrudniają utrzymanie bliskich relacji interpersonalnych, a z drugiej zaś kobiety za swoją pracę otrzymują niższe wynagrodzenie. W stosunku do mężczyzn, zajmują nadal niższe stanowiska. Ponadto coraz częściej zauważyć można zjawisko tzw. feminizacji ubóstwa: liczne rozwody oraz zmiany na rynku pracy zwiększają ilość kobiet, które utrzymują rodzinę i żyją w biedzie. Ten stres finansowy prowadzi w konsekwencji kobiety do popełniania zbrodni. Nie mogąc znaleźć satysfakcjonującej pracy, popełniają przestępstwa dla zdobycia pieniędzy i uzyskania finansowej niezależności.

Oprócz dążenia do osiągnięcia celów interpersonalnych i finansowych, kobiety pragną być sprawiedliwie traktowane. Jednak z wielu badań wynika, że tak nie jest. W rodzinie kobiety wykonują monotonne i niewymagające wielkich umiejętności prace, które nie odpowiadają ich zdolnościom i kwalifikacjom, rutynowo odpowiadają na potrzeby małżonków i dzieci, ale nie otrzymują należytej uwagi, gdy chodzi o ich własne potrzeby, oraz wykonują niewspółmiernie dużo pracy w ognisku domowym, nawet gdy pracują na pełny etat poza domem.

Drugim typem jest napięcie jako rezultat pozbawienia pozytywnie ocenianej stymulacji (przyczyną może być np. utrata kogoś bliskiego). Ma to szczególne znaczenie dla kobiet, które mają trudności z zaangażowaniem się w sprawy stanowiące dla nich wartość. Konwersacja, zachowania emocjonalne i seksualne stanowią dla nich poważną barierę. Tego typu stresy występują już w okresie adolescencji. Dziewczęta, które uczestniczyły w zachowaniach typowych dla mężczyzn, nagle odczuwają presję, by podjąć rolę kobietą. Autorzy sugerują, że

²⁵ Tamże.

napięcia tego typu mogą prowadzić do zachowań przestępczych (skierowanych przeważnie przeciwko sobie), szczególnie gdy staną na przeszkodzie osiągnięcia pozytywnych zachowań.

Trzeci rodzaj napięcia jest wynikiem prezentacji negatywnych bodźców (np. wykorzystywanie przez członków rodziny oraz inne formy negatywnego traktowania). Dla wielu kobiet pełnienie roli gospodyni domowej jest zajęciem monotonnym, poniżającym, a zarazem wymagającym i ograniczającym swobodę. Życie rodzinne jest o wiele bardziej stresujące dla kobiet niż dla mężczyzn. Podobnie w pracy kobiety doświadczają wielu napięć, np. związanych z dyskryminacją, ograniczoną autonomią i niskim autorytetem, brakiem awansów, niewykorzystywaniem swoich zdolności i umiejętności. Często także doświadczają molestowania seksualnego. Istnieje również napięcie, które kojarzy się z przekonaniem, że status kobiety dewaluuje się w społeczeństwie.

L. Broidy i R. Agnew uważają, że napięcia tego typu nie dotyczą wszystkich kobiet w jednakowy sposób, a te kobiety, u których poziom napięcia jest najwyższy, wykazują najwyższy poziom przestępczości.

Ogólna teoria napięcia R. Agnew sugeruje, że doświadczany przez kobiety ucisk w różnych sferach społecznych może odgrywać istotną rolę w generowaniu napięć doprowadzających do zachowań przestępczych. Istnieje także większe prawdopodobieństwo, że kobiety będą reagować na doświadczane napięcia czynami przestępczymi, gdy zawiodą strategie adaptacji do napięcia (strategie poznawcze, behawioralne i emocjonalne), gdy pojawią się okazje do zachowań przestępczych, oraz wtedy gdy będą podlegać mniejszej kontroli społecznej²⁶.

Przedstawione w pracy wybrane teorie etiologiczne zachowań przestępczych kobiet z założenia nie wyczerpują treści tematu. Można w tym miejscu również wspomnieć o teoriach dotyczących przestępczości ogólnej (np. teoria zróżnicowanych powiązań, teoria anomii, teoria podkultur czy też symboliczny interakcjonizm) i zastosować je do wyjaśnienia przyczyn i rozmiarów przestępczości kobiet. Jednak zamiarem autorki było przybliżenie problematyki przestępczości kobiet, uznawanej powszechnie za mało znaną, i podkreślenie jej uwarunkowań związanych z wpływem otoczenia, czynnikami gospodarczymi, społecznymi, kulturowymi czy politycznymi, w kontekście teorii bezpośrednio odnoszących się do tego zjawiska.

Powyższe teorie wskazują na poważny wpływ środowiska zewnętrznego na kształtowanie się zachowań przestępczych u kobiet. Można sądzić, że tradycyjnie podnoszone uwarunkowania społeczne, tłumaczące w pewnym sensie mniejszy udział kobiet w przestępczości, wynikają ze statusu społecznego kobiet, ich praw i obowiązków oraz z kulturowo określonych ról społecznych, które to

²⁶ Tamże.

czynniki sprawiają, że kobiety znajdują się w odmiennie niż mężczyźni sytuacji społecznej. Jak podkreśla I. Budrewicz²⁷, drugorzędowa rola kobiety w życiu społecznym, politycznym, publicznym czy rodzinnym ma długą historię. Przyznanie praw politycznych, ekonomicznych, socjalnych czy kulturowych kobiecie jest faktem stosunkowo niedawnym w naszym kraju, a korzystanie z nich nie następuje autonomicznie. I być może pewna grupa kobiet, która nie akceptuje pewnych funkcjonujących w społeczeństwie norm kulturowych dotyczących płci, buntuje się w formie przestępstwa. Jest to oczywiście jedna z możliwych hipotez.

Generalnie, w nowej interpretacji trzeba zwrócić się w kierunku uwarunkowań występujących w skali makro- i mikrospołecznej i będących pod ich oddziaływaniem, do sfery środowiska bezpośrednio wpływającego na kobiety – sprawczyń przestępstw (rodzina, grupa rówieśnicza, środowisko lokalne, struktury formalne i nieformalne, czynniki materialne oraz wszelkiego rodzaju informacje, np. TV)²⁸. Jednak współcześnie zasadniczy kierunek analiz zmierza do wyjaśnienia zachowań przestępczych kobiet przez określenie wzajemnych powiązań pomiędzy czynnikami zarówno biopsychologicznymi, jak i społecznymi, które mogą tworzyć niekorzystną kombinację cech i sytuacji, utrudniających jednostce funkcjonowanie w społeczeństwie zgodnie z obowiązującymi normami.

Summary

Social conditionality of delinquency of women

The main aim of this paper is to analyse the diagnostic knowledge of the women delinquency.

Author characterizes social conditionality of delinquency of women in article.

²⁷ I. Budrewicz, dz. cyt., s. 102.

²⁸ Z. Majchrzyk, *Zabójczynie i zabójcy*, Warszawa 2008, s. 130.